

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА

Розглянуто економічну сутність та основні напрямки статистичного аналізу фінансового потенціалу міста

Ключові слова

Муніципальні фінанси, потенціал, фінансовий потенціал міста, структура статистичне забезпечення управління.

Урбанізація є одним із найбільш динамічних світових процесів. Особливо яскраво вона виявилась у ХХ ст., коли питома вага міського населення у світі зросла з 13,6% у 1900 році до 47,5% у 2000 рр. 7 квітня 2008 року на 41-сесії Комісії ООН з народонаселення та розвитку в доповіді «Розподіл населення, урбанізація, внутрішня міграція та розвиток», було зазначено, що в 2008 році вперше в світовій історії чисельність міських жителів зрівняється з чисельністю сільського населення та досягне 3,4 млрд. чол., а до 2050 року приріст міського населення становитиме 3,1 млрд. чол. Автори доповіді зазначають, що у міру того, як структура світової спільноти стає все більш урбанізованою, то і рішення, які приймаються в муніципальних утвореннях визначатимуть економічне, соціальне та екологічне майбутнє людства [4].

З метою сприяння розвитку великих і малих міст в 1994 р. у Данії, була прийнята «Хартія міст Європи за стійкий розвиток (Ольборзька хартія)», того ж року в Манчестері відбувся другий Всесвітній самміт «Міста та стійкий розвиток», де обговорювались напрямки їх розвитку у зв'язку з проблемами транспорту, споживання, фінансів, розподілу ресурсів тощо. Наслідком такої уваги світової громадськості до даної проблематики стала поява спеціальної програми «Стійкий розвиток міст», яку підтримує підрозділ ООН з населених пунктів – ХАБІТАТ. У 2004 році в Барселоні був проведений II Всесвітній форум міст (World Urban Forum), де основну увагу звертали на питання управління міст, їх фінансуванню та розвитку інфраструктури, тощо.

Україна обрала курс на європейську інтеграцію, ключовою складовою якої є місцеве самоврядування, сформоване за європейськими принципами. У контексті цього, Асоціацією міст України на основі

і з врахуванням Європейської Хартії міст була розроблена Хартія українських міст, яка увібрала в себе значний досвід з питань міського розвитку [14]. Аванс міжнародної практики щодо створення єдиних принципів, методів, форм і стандартів організації фінансів міст показує, що вони є найбільш важливими для населених пунктів більшості країн світу. Разом з тим, на етапі трансформації економіки України не всі інструменти формування фінансової політики міста можуть бути відразу однозначно використані у вітчизняній практиці.

Обмеженість фінансових ресурсів на муніципальному рівні негативно впливає на формування муніципальної інфраструктури та ускладнює вирішення комплексу соціально-економічних проблем, розв'язання яких неможливе без збалансованості функцій місцевої влади та обсягів фінансових ресурсів, які є в її розпорядженні. Відповідно до статті 9 «Фінансові ресурси органи місцевого самоврядування» Європейської хартії місцевого самоврядування, учасником якої також є Україна, органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Фінансові системи, які є базою ресурсів органів місцевого самоврядування, мають достатньо диверсифікований і підвищувальний характер і повинні забезпечувати можливість приводити наявні ресурси, наскільки це практично можливо, відповідно до реального зростання вартості виконуваних ними завдань [5].

У зв'язку з цим, за умов розширення відповідальності місцевих органів влади за стійкий соціально-економічний розвиток території постають проблеми формування та використання фінансових ресурсів, за рахунок всіх

можливих джерел, зосереджених не тільки всередині а й поза межами системи (якою є місто).

У науковій і методичній літературі питанням ефективного управління містом та його фінансовими ресурсами присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених: А. М. Бабіча, І. О. Бланка, О. Д. Василика, А. Г. Грязнової, Л. А. Дробозиної, А. О. Єліфанова, А. О. Задой, Б. Є. Кваснюка, О. П. Кириленко, В. І. Кравченка, В. М. Лексіна, А. М. Поддєрьогіна, І. В. Сала, Дж. Форестера, А. Н. Швецова, С. І. Юрія та інших.

Разом з цим існує ряд проблем, що стосуються формування та використання фінансового потенціалу міста, створення методологічної та методичної бази для оцінки його стану, ефективності використання та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Метою даної статті є визначення терміну «фінансовий потенціал міста», його структури та основних напрямків статистичного аналізу для ефективного управління ним.

Розв'язання проблем використання фінансового потенціалу в управлінні розвитку міст нашою метою є недостатність теоретичного інструментарію. Категорія «потенціал» (від лат. *potentia* – сила) означає здатність здійснювати роботу. У контексті соціально-економічних систем, до яких відносяться муніципальні утворення, потенціал визначають як сукупність ресурсів. На думку В. В. Ковалева: «Соціально-економічну систему можна визначити як сукупність ресурсів з обов'язковою і домінуючою участю людського фактора, об'єднаних для досягнення деякої мети економічного характеру, організованих належним чином і таких, що діють як єдине ціле» [7].

У вітчизняній літературі не існує єдиної думки щодо визначення категорії «фінансовий потенціал». Поштовхом для виникнення даного терміну стала теорія суспільного відтворення К. Маркса. Відповідно до неї, суспільне виробництво за матеріально-речовим складом поділяється на два підрозділи – засоби виробництва (I підрозділ) та предмети споживання (II підрозділ). На основі такого розподілу Маркс сформулював умову розширеного відтворення: заново створена вартість I підрозділу повинна перевищувати фонд відшкодування засобів виробництва II підрозділу, тобто $I(V+M) > II(C)$ [9]. Абсолютну величину цього перевищення у вартісному виразі А. М. Волков назвав фінансовим потенціалом. Крім цього він виокремив поняття абсолютного та відносного фінансового потенціалу. Абсолютний фінансовий потенціал вчений ототожнював із тією частиною національного доходу, яка після всіх процесів перерозподілу втілювалась за матеріально-речовим складом у прирості засобів виробництва. Відносний фінансовий потенціал був необхідний тільки для аналізу пропорцій розширеного відтворення, тобто був частиною національного доходу у процентному вираженні, спрямованою на розширення процесу виробництва [2]. Фактично він ототожнював фінансовий потенціал з приростом фінансових ресурсів. А. М. Ляндю, обґрунтував поняття фінансової ємності та запропонував розраховувати однойменний коефіцієнт [8].

На сучасному етапі, більшість авторів ототожнюють фінансовий потенціал з фінансовими ресурсами, а, відповідно, в контексті міста – з місцевими фінансами. На нашу думку, ці дві категорії не є ідентичними, хоча наближені за змістом. Якщо, розкриваючи категорію «потенціал», робити акцент тільки на ресурсний аспект, відображаючи тільки одну з характерних рис, не виявляючи при цьому специфічних ознак, то в результаті цього зникають суттєві розбіжності з іншими економічними категоріями. Принциповою відмінністю між термінами «ресурси» та «потенціал» є те, що ресурси

існують незалежно від суб'єктів господарювання, а термін «потенціал», крім ресурсів містить здатність певної системи до їх ефективного використання. Таким чином, місцеві фінанси можна розглядати як частину фінансового потенціалу міста (ФПМ). А сам ФПМ, на нашу думку, це сукупність активних і пасивних, наявних та прихованих джерел фінансування соціально-економічного розвитку міста. Таке трактування має важливе практичне значення, оскільки визначає підходи до управління, оцінки та аналізу останнього.

З урахуванням вищевикладеного, можемо представити структурну побудову ФПМ. Під структурою системи, якою є ФПМ, розуміють мережу найсуттєвіших, інваріантних зв'язків між елементами. На думку А. В. Головача, структуру можна визначити по-різному, наприклад, поділити її на підсистеми, а останні – на елементи. Елементом можна вважати об'єкт управління, внутрішня структура якого не цікавить органи управління, але окремі його характеристики впливають на інші елементи і на систему в цілому [11, с.15-16]. До елементів ФПМ, на нашу думку, можна віднести все, що пов'язане з функціонуванням і розвитком міста. Існує і ширше тлумачення структури, згідно з яким розрізняють два типи структур: макро- та мікро. Макроструктура виражає інваріантні зв'язки системи, а мікроструктура – імовірнісні [13, с.13].

Структуру ФПМ можна розділити на дві складові: об'єктні та суб'єктні. Об'єктні складові, на нашу думку, пов'язані із виробничо-розподільчою концепцією місцевих фінансів. Представник даної концепції О. П. Кириленко зазначає, що «місцеві фінанси представляють систему фінансових відносин з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань» [1]. У контексті такого тлумачення, до об'єктних складових, на нашу думку, можна віднести: податковий потенціал, бюджетний потенціал, інвестиційний потенціал міста, фінансовий потенціал суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Податковий потенціал (ПП) це частина фінансових ресурсів міста. Його можна трактувати в широкому та вузькому розумінні. У широкому – це потенційно максимально можливий сукупний обсяг податкових баз, які, відповідно до чинного податкового законодавства, є основою для розрахунку всієї сукупності податків та обов'язкових платежів на території даного міста. У вузькому – максимально можливий обсяг надходжень нарахованих податків і зборів. Всі податки і збори, які зараховуються до доходів місцевих бюджетів поділяються на три групи: 1) місцеві податки і збори; 2) закріплені податки і збори; 3) регульовані доходи. Визначення ПП може базуватися на системі показників, яка дає можливість оцінити податкову базу, рівень податкового навантаження в розрізі окремих видів податків та видів економічної діяльності, виявити певну тенденцію для аналізу впливу окремих факторів на обсяг податкових надходжень, прогнозувати обсяг надходжень найбільш значимих для міста податків. Оцінка ПП може здійснюватися як на основі абсолютних показників в статистці, так і на основі індексів в динаміці.

Бюджетний потенціал – це частина фінансових ресурсів, які місто може отримати, у вигляді як допомоги з державного бюджету: міжбюджетні трансферти, дотації, субсидії, субвенції, так і у вигляді неподаткових надходжень. Про міжбюджетні трансферти говорилось на 21 сесії Ради керуючих Програми ООН по населених пунктах, яка відбулась у Найробі у 2007 році. Зокрема було зазначено, що в більшості країн вони відіграють

важливу роль у формуванні бюджету місцевих органів влади. У їх основі зазвичай покладені секторальні асигнування на покриття регулярних видатків, пов'язаних із забезпеченням таких потреб спільноти, як охорона здоров'я та освіта. Глобалізація змушує міста переосмислювати такий підхід із врахуванням вимог міжнародної торгівлі, розвитку промисловості та туризму та брати на себе нові функції, пов'язані зі створенням інфраструктури для перспективних виробництв та додаткових видів послуг. Останнім часом такі ініціативи набувають форми партнерських зв'язків та договірних відносин між різними суб'єктами влади, у межах яких на користь місцевих органів влади перерозподіляються ресурси, призначені для стимулювання економічного розвитку на місцях. Це поєднання на пакетній основі бюджетних коштів спрямованих на розвиток окремих секторів, із відповідними капіталовкладеннями, наприклад, у проекти з цільової реконструкції міських районів та розвитку нової інфраструктури [3].

Інвестиційний потенціал міста – це сукупність інвестиційних ресурсів, яка дає можливість досягти бажаного ефекту при їх використанні. Тут слід виокремити: можливість суб'єктів господарювання та фізичних осіб інвестувати кошти в межах даного територіального утворення (обсяги інвестицій в основний капітал, фінансування соціально-економічних потреб міста за рахунок благодійних фондів, які створені фізичними особами та суб'єктами господарювання територіального підпорядкування); можливість залучення вільних коштів інших суб'єктів для реалізації певних цілей (розміщення муніципальних облігацій, фінансування за рахунок міжнародних організацій або фондів).

Суб'єктні складові становлять передумову раціонального та ефективного споживання об'єктних складових. До них належать: управлінський потенціал та потенціал організаційної структури управління.

Управлінський потенціал – це навички та здібності місцевих органів влади в сфері формування та використання фінансового потенціалу для функціонування та розвитку міста.

Потенціал організаційної структури управління – це управлінський механізм функціонування міста, який втілює в собі рівень організації функціональних елементів системи та характер взаємозв'язків між ними.

Крім вищезазначених складових у структурі ФПМ виділяють інфраструктурний та інформаційний потенціали, які не можна однозначно віднести до об'єктних чи суб'єктних. Інфраструктурний потенціал – наявність та можливості фінансових інституцій забезпечувати мобільність фінансових ресурсів. Для України характерні значні диспропорції в розвитку фінансової інфраструктури, низька забезпеченість фінансовими інституціями є одним із важливих чинників слабкої капіталізації соціально-економічного потенціалу міст [10].

Інформаційний потенціал міста – це сукупність інформаційних засобів, які включають інфоінфраструктуру, тобто:

- інформаційні і комп'ютерні мережі і системи;
- систему інформації;
- сукупність різних видів інформації;
- інформаційно-аналітичну структуру;
- інформаційні служби та засоби масової комунікації;
- електронну інформацію.

Налагодження взаємозв'язку між усіма структурними підрозділами міста, формування єдиної інформаційної мережі відбувається за допомогою інформаційних та

комунікаційних технологій, за допомогою яких здійснюється обробка інформації та управління інформаційними потоками. Саме інформація є основою інформаційного потенціалу підприємства. Оптимізація ФПМ тісно взаємозв'язана з освоєнням інформації, якість та ефективне застосування якої стають передумовою нових можливостей. Очевидно, що чим більший ступінь повноти інформаційного наповнення усіх процесів формування та використання ФПМ, тим вища його результативність.

На сучасному етапі діюча система муніципального управління не дає можливості повною мірою формувати та використовувати фінансовий потенціал. Підвищення ефективності управління ФПМ повинно здійснюватися через прийняття управлінських рішень, до яких висувуються такі вимоги: обґрунтованість, законність, актуальність, реальність, конкретність, несуперечливість, своєчасність та інформативність. Вимога наукової обґрунтованості посідає особливе, чільне місце в ряді вищезазначених вимог. Рівень обґрунтованості рішень залежить від результатів кількісного аналізу, який є передумовою вираженого вибору найкращого варіанту вирішення поставлених задач і прийняття оптимальних управлінських рішень, що забезпечує розробку альтернативних підходів при здійсненні відповідних управлінських процесів. Основними методами кількісного аналізу є статистичні, бухгалтерські, економіко-математичні. Вони можуть застосовуватись для оцінки ступеню впливу чинників на результативний показник, планування і прогнозування. В багатьох випадках недооцінюється роль статистичного аналізу даних, що призводить до прийняття необґрунтованих і хибних управлінських рішень.

Застосування статистичних методів в управлінні впливає з таких функцій статистики, як прогностична та аналітична. Сутність прогностичної полягає в оцінці ймовірності тих чи інших подій, які відбуваються в досліджуваному процесі, показників різних випадкових величин, пов'язаних із досліджуванним процесом. За допомогою цієї функції можна отримати сигнал про можливість появи кризових явищ у досліджуваному процесі, якщо не вносити змін в управління ним. Аналітична функція статистики полягає, по-перше, кількісному дослідженні тенденцій розвитку досліджуваного процесу; по-друге, у вивченні цього процесу в динаміці; по-третє, у вимірюванні взаємозв'язків між факторами, які впливають на проц та результатами.

Кількісна оцінка фінансового потенціалу міста і можливість забезпечити вирішення таких завдань:

- сприяє визначенню додаткових резервів можливостей їх використання для збільшення джерел доходів, які можна використати для комплексного соціально-економічного розвитку міст;
- дозволяє оцінити передумови розвитку міст, виявляє можливості для задоволення потреб громадян, проживають на даній території;
- визначає ступінь використання наявних ресурсів досягнення соціального та економічного ефекту розвитку міста.

Статистичне забезпечення управління фінансовим потенціалом міста – це сукупність статистичних методів, які використовуються створення системи управління фінансовими ресурсами муніципальному рівні, а саме – для оцінки ефективності використання податкового потенціалу, показу доходів і видатків місцевого бюджету, доходів суспільно-підприємницької діяльності та домогосподарств основних напрямків інвестиційної діяльності

муниципальному рівні, та в цілому комплексу соціально-економічних чинників, що справляють вплив на рівень ФПМ. Основна мета СЗУ – виявлення можливостей та резервів підвищення ефективності формування та використання ФПМ.

Технологію СЗУ визначають як єдність його методичного, організаційного та інформаційного аспектів. Вона охоплює сукупність і класифікацію завдань управління, послідовність їх вирішення, статистичні методи обґрунтування [11, с. 217] забезпечує комплексну інформаційно-аналітичну підтримку формування рішень в сфері управління підсистемами фінансового потенціалу міста (табл. 1).

Враховуючи складність такої економічної системи як

ФПМ, для прийняття обґрунтованих управлінських рішень необхідно володіти відповідною інформаційною базою про його структуру, характер взаємодії всіх компонент та параметрів, зовнішні та внутрішні фактори, а також відповідним інструментарієм. Інформаційною базою можуть бути офіційні дані податкових адміністрацій та статистичних управлінь. Тому виникає необхідність створення системи муніципальної статистики, правова база якої відсутня. Необхідність збору та систематизації інформації на рівні міст є прерогативою місцевих органів влади. Переваги розвитку муніципальної статистики будуть очевидними тільки у випадку реформування територіальної організації місцевого самоврядування.

Таблиця 1. Завдання та напрямки статистичного аналізу ФПМ

Підсистеми	Цілі	Завдання та напрямки статистичного дослідження
Податковий потенціал	Ефективне використання наявної податкової бази, вдосконалення системи адміністрування податків, моніторинг податкових ризиків	Аналіз динаміки та структури надходження податків та місцевих зборів, заборгованості та недоїмки по їх сплаті. Оцінка взаємозв'язку між податковими надходженнями до бюджету міста та факторами, які впливають на цей процес. Прогнозування надходжень доходів місцевих бюджетів
Бюджетний потенціал	Формування та використання бюджету міста на основі принципу транспарентності	Облік надходження та витрачання державних коштів, зокрема: – моніторинг звітності державних органів, які забезпечують надходження податкових і неподаткових доходів до бюджету міста; – моніторинг фінансування бюджетних витрат і використання розпорядниками бюджетних коштів отриманих асигнувань; – моніторинг залучення внутрішніх і зовнішніх запозичень до бюджету та витрачання коштів на їх погашення та обслуговування. Оцінка обґрунтованості проектів доходів бюджету міста. Планування бюджетних видатків на основі прогнозу податкових надходжень та оцінки потреб отримувачів бюджетних коштів. Аналіз фінансової автономії міста.
Інвестиційний потенціал	Оптимізація системи економічних відносин у сфері формування сприятливого інвестиційного клімату та процесі залучення зовнішніх інвестицій, визначення механізмів та інструментів їх реалізації.	Аналіз динаміки та структури інвестицій в основний капітал суб'єктів господарювання в розрізі КВЕД. Аналіз динаміки залучення зовнішніх інвестицій: ПІІ та через механізм випуску боргових цінних паперів. Формування інформаційного середовища про інвестиційну привабливість міста
Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання	Монетарні та немонетарні цілі	Оцінка кредито- і податкоспроможності, інвестиційної привабливості. Превентивна оцінка банкрутства.
Фінансовий потенціал домогосподарств	Використання доходів домогосподарств є якості бюджетних, кредитних, страхових ресурсів, залучення їх до інвестиційного процесу	Обсяг і структура доходів, заощаджень та фінансових активів Забезпеченість житлом та іншим майном Заборгованість домогосподарств Споживча поведінка

Список літератури

- Бондарук, Т. Щодо визначення фінансів місцевого самоврядування [Текст] / Т. Бондарук // Економіст. – № 6. – 2006. – С. 44-46.
- Волков, А. М. Проблемы перспективного планирования финансовых ресурсов [Текст] / А. М. Волков // Плановое хозяйство. №2. – 1975. – С. 10 – 14.
- Диалог по специальной теме двадцать первой сессии Совета управляющих: устойчивая урбанизация: меры на местном уровне в целях сокращения нищеты в городах с акцентом на вопросах финансирования и планирования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://www.unhcr.org/downloads/docs/4520_49887_K0760656-r.pdf
- Доклад Комиссии ООН по народонаселению и развитию: «Распределение населения, урбанизация, внутренняя миграция и развитие» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.un.org/russian/Docs/journal/asp/ws.asp?m=E/CN.9/2008/3>
- Європейська хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.niss.gov.ua/book/varnaly/008.htm>.
- Кириленко, О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика) [Текст] : навчальний посібник / О. П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2002. – 212 с.

7. Ковалев, В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры [Текст] / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 559 с.
8. Лянда, А. М. Вопросы финансового баланса народного хозяйства [Текст] / А. М. Лянда. – М., 1963. – 83 с.
9. Маркс, К. Капитал. Критика политической экономии [Текст] / К. Маркс. (Предисл. Ф. Энгельса. Пер. И.И. Скворцова-Степанова). Т.І.М. Политиздат, 1973. – 907с.
10. Напрями активізації використання потенціалу регіонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/august08/10.htm>.
11. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика [Текст] : навч. посібник / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач. – К. : КНЕУ, 2005. – 333с.
12. Тугай, Л. В. Економічна сутність фінансового потенціалу регіону та його оцінка [Текст] / Л. В. Тугай // Регіональна економіка. – 2007. - № 1. – С. 245 – 249.
13. Федонін, О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка [Текст] : навч. посібник / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.
14. Хартія українських міст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.loghcee.org/file/15880/library>.

РЕЗЮМЕ

Маслий Вадим

Экономическая сущность и основные направления статистического анализа финансового потенциала города
Рассмотрена экономическая сущность и основные направления статистического анализа финансового потенциала города

RESUME

Masliy Vadym

The economic essence and guidelines of the city's financial potential statistical analysis

The article highlights the economic substance of the term "financial potential of the city and its structure. The main tasks and directions of statistical analysis of financial capacity are identified.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2010 р.